

Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Y.2003, C.8, S.2 s.157-170.

**BÖLGESEL KALKINMADA ÖĞRENME,
BİLGİ BİRİKİMİ VE YENİLİK:
TÜRKİYE İÇİN BİR PERSPEKTİF**

**LEARNING, KNOWLEDGE ACCUMULATION AND
INNOVATION IN REGIONAL DEVELOPMENT:
A PERSPECTIVE FOR TURKEY**

Yrd.Doç.Dr. Mesut ALBENİ*
Öğr.Gör.Dr. Murat KARAÖZ**

ÖZET

Bu çalışmada, modern ekonomilerin temel özelliklerinden olan öğrenme, bilgi birikimi ve yenilik kavramları, bölgesel düzeyde ele alınmaktadır. Çalışmada ilk olarak öğrenme, bilgi birikimi ve yenilik kavramları arasındaki ilişki incelenmekte ve rekabetçi bir ekonomik yapıya sahip olabilmek için bilgi birikimi kadar, öğrenme ve unutma mekanizmaları ile var olan bilgileri sürekli olarak güncellemenin de gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Öğrenmenin, etkileşim ve birikim gerektirdiği ve bu iki unsurun en çok mekansal yakınlıkla ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Öğrenen ekonomi kavramına değinildikten sonra, bölgesel öğrenme ve bölgesel yenilik sistemi kavramları irdelenmekte ve bölgesel politikalar geliştirirken öğrenme, bilgi birikimi ve yenilik konuları çerçevesinde dikkate alınması gereken noktalar ana hatlarıyla çizilmektedir. En son kısımda ise, Türkiye'nin bölgesel ekonomik politikalar geliştirirken öğrenme, bilgi birikimi ve yenilik temelli bakış açısını dikkate almasının gereği vurgulanmakta ve aynı bakış açısı ile şu an uygulanmakta olan bölgesel politikalara yönelik önerilerde bulunulmaktadır.

ABSTRACT

In this paper, the concepts of learning, knowledge accumulation and innovation that have become amongst the primary facets of the modern day economies have been examined at regional level. First the connections among the concepts of learning, knowledge accumulation and innovation have been investigated, and it has been emphasized that, to sustain competitiveness, continuous renewal of existing knowledge base via learning and forgetting mechanisms has become as necessary as already having a knowledge base. Learning requires interaction and accumulation, which both

* S.D.Ü. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

** S.D.Ü. İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

could increase with spatial proximity. The concepts of regional learning and regional innovation systems have been discussed followed by the concept of learning economy. Later, main points of the regional economic policies considering learning, knowledge accumulation and innovation perspectives have been underlined. Finally, the significance of building Turkish regional economic policies in view of learning, knowledge accumulation and innovation perspectives have been emphasized and some policy suggestions have been made on current regional policy perspectives.

Bölgesel öğrenme, bölgesel yenilik sistemi, bilgi, bölgesel ekonomik politika. Regional learning, regional innovation systems, knowledge, regional economic policy.

GİRİŞ

Ülkeden daha küçük bir mekansal birim olan bölge, paradoks gibi gözüktüğü de, globalleşme ile birlikte ekonomik kalkınma teorisi ve politikası açısından artan oranda önem kazanmıştır. Porter, günümüzün bilime dayalı ekonomik yapısı içerisinde, ülkelerin rekabet gücünü elde edebilmesi ve sürdürülebilmesinin sürekli yenilikler üretilmesi ile mümkün olabileceğini ve bu yeniliklerin ortaya çıktığı yerlerin ise bölgeler olduğunu ifade etmektedir.¹ Bir ülke ekonomisi içerisinde, bilgi birikimi, yenilikler ve öğrenme, bir bölgeden diğerine farklılıklar göstermektedir. Böylece, bir ülkede mal ve hizmet üreten alt mekanlar olan bölgeler, globalleşen dünyada ülkelerin rekabet gücünü önemli oranda olumlu yada olumsuz yönde etkilemektedir.

Yenilikler, sürekli olarak öğrenen -unutan ve böylece sürekli olarak güncellenen bilgi birikimine sahip ekonomilerde daha çok ortaya çıkmaktadır. Bölgelerin ekonomik potansiyellerinin gerektiği gibi değerlendirilebilmesi ve yenilikçi olabilmeleri için öğrenmelerini hızlandırmaları ve bilgi birikimlerini artırmaları gerekmektedir. Bölgesel öğrenme, bölgede bulunan firma ve diğer üretim yapılarının çabalarının yanında, bölgenin sunduğu sosyal ve fiziki ortamdan da önemli ölçüde etkilenmektedir. Bölgede bulunan firmaların yanı sıra, bilgi altyapısı, kurumsal altyapılar, müşterilerin hazırladığı talep imkanları ve destekleyici kamusal politikalar bölgenin öğrenme potansiyelini oluşturmaktadır.² Bu unsurların kalitesi ve birbirleriyle olan etkileşimleri ise bölgenin potansiyelinin en iyi şekilde bölgesel öğrenmeye dönüşmesi imkanını sağlamaktadır.

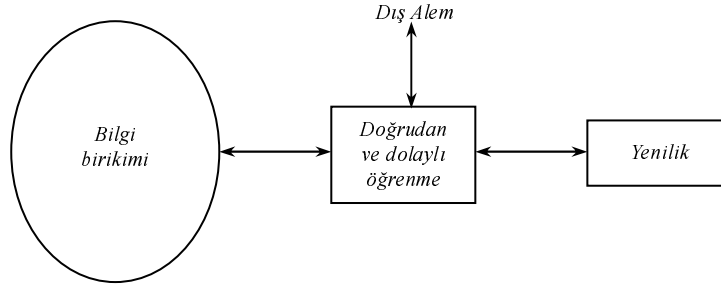
Öğrenme süreci çoğunlukla kümülatif ve etkileşimli bir süreç olduğundan mekansal yakınlıkla gerçekleşen ve hızlanan bir süreçtir. dolayısıyla bölge ortamı, yenilik, bilgi ve öğrenme sürecini analiz etmek ve politikalar üretmek için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenden dolayı da günümüzde iktisadi analizlerin ayrılmaz bir parçası durumundadır.

¹ Porter, M.E., Competitive Advantage of The Nations, Free Press, New York, 1990, s.19.

² Asheim, B. ve A. Isaksen, Location, Agglomeration and Innovation: Towards Regional Innovation Systems in Norway?, European Planning Studies, vol.5 (3) 1997.

1. BİLGİ, ÖĞRENME VE YENİLİK

Günümüzde yaşanan ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinde bilgi en önemli kaynak, öğrenme en önemli süreç ve yenilik ise en önemli sonuç (şey)³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi bir “stok” değişken, öğrenme ise “akım” değişkendir.⁴ Bu iki değişkenin karşılıklı olarak birbirlerini beslemesi ise ya var olan bilginin ekonomilerde yayılması yada daha önce var olmamış, ekonomik anlamda yeni bir ürün yada sürecin ortaya çıkması yani yeniliklere yol açmasıdır. Yenilikler ise tekrar ekonominin bilgi birikimine dahil olmakta ve gelecekte meydana gelebilecek öğrenme ve yenilik süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Bunlara ek olarak, ekonomi dış alemle de öğrenmeler kanalıyla karşılıklı olarak etkileşmekte ve bilgi ve yeniliklere katkılar sağlanmaktadır. Bütün bu ilişkiler Şekil 1’de gözlenmektedir.

Şekil 1: (Ulusal yada Bölgesel) Bir Ekonomide Dış Alem, Bilgi Birikimi, Öğrenme ve Yenilik Arasındaki Karşılıklı Etkileşim

Kaynak: Gregersen, B. ve B. Johnson, 1997’den uyarlanmıştır.

Yenilik, bir ekonomiye ilk defa olarak arz edilen, ekonomik açıdan yararlı “ürün” yada “üretim süreçleri”ne denilmektedir. Üretim süreçleri “teknolojik” ve “örgütsel” süreç yenilikleri olarak, ürün yenilikleri ise “mal” ve “hizmet” yenilikleri olarak ortaya çıkmaktadır.⁵ Yenilikler ayrıca “mekansal” ve “global” olarak da farklı bir şekilde daha incelenmektedir.⁶ Buna göre bir yenilik dünyada ilk defa yapılmış ise global yenilik, dünyanın farklı bölgelerinde var olan bir yenilik başka bir bölgeye dışarıdan ilk defa getirilerek arz edilmiş ise mekansal yenilik adını almaktadır.

Yenilikler var olan bilgi birikimleri ve bunların üzerine öğrenme ile yapılan eklemelerin bir sonucudur; öğrenme süreci, bilgi birikimine ve yeni

³ Literatürde yenilik bazen bir sonuç (şey) bazen de öğrenme kavramı gibi bir “süreç” olarak ele almaktadırlar. Çalışmamızda, yeniliğin bir sonuç yani şey olduğunu varsayan görüşü benimsemekteyiz.

⁴ OECD, Organisation For Economic Cooperation and Development, Cities and Regions in the New Learning Economy, 2001, s.13.

⁵ OECD, 2001, s.12.

⁶ Paul Stoneman, **Handbook Of The Economics Of Innovation And Technical Change**, Blackwell, 1995, P. 3.

bilgilerin ortaya çıkmasına ve bu da bu bilgileri yeniliklere dönüştüren girişimcilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yenilikler bilgilerin farklı kombinasyonlarda kullanımı neticesinde ortaya çıkarlar. Var olan bilgi birikiminin yeniliklere dönüştürülebilme becerisi en azından bilgilerin öğrenilmesi süreci kadar önem taşımaktadır. Hükümet politikaları hem bilginin üretilmesi (örneğin ar-ge çalışmalarına destek sağlayarak) ve hem de bu bilgilerin etkin bir şekilde kullanımının sağlanabilmesine yönelik (örneğin girişimciliğin desteklenmesi) politikalar üretmelidir.

2. ÖĞRENME VE BİLGİ

Bir ekonomide, ekonomik kalkınmayla ilişkili bütünleşik bilgi stokunun yapısı ve değişimi (birikimi ve dönüşümü) arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için ekonomik öğrenme kavramı ile birlikte ele alınması gerekmektedir.

Ekonomik açıdan yararlı bilgiler zaman içerisinde devam eden öğrenme ve kısmi unutma süreçleri ile birikmekte ve içerik değiştirmektedir. Bilgi birikimi ekonomiden ekonomiye farklı özellikler taşımaktadır. Her ekonomide ve endüstride var olan bilgi birikimi, farklı tarihi ve mekansal öğrenme süreçleri ile elde edildikleri için tür ve yoğunluk açısından farklılıklar göstermektedir⁷. Kimi tür bilgiler daha çok kapalı (öğrenilmesi maliyetli, zahmetli ve zaman alan bilgi) ve dolayısıyla daha yapışkan, kimisi de daha çok açık (öğrenilme maliyeti, zahmeti ve süresi düşük olan bilgi) yani az yapışkan içerikler taşımaktadır.

Öğrenmenin istemli olarak yapılan yada istemsiz olarak ortaya çıkan olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Örneğin üniversitelerde, araştırma enstitülerinde yada ar-ge departmanlarında zaten var olan bilginin kullanımıyla yapılan öğrenmeler istemli olarak yapılan öğrenmeler iken, satınalma, üretim ve pazarlama gibi normal ekonomik aktivitelerin bir yan ürünü olarak ortaya çıkan öğrenmeler ise istemsiz öğrenmeye örnek olarak gösterilebilir. Bu iki tür öğrenme sırasıyla doğrudan ve dolaylı öğrenme olarak adlandırılmaktadır. Doğrudan ve dolaylı öğrenme, öğrenme süreci içerisinde, çoğu zaman birbirlerini tamamlayıcı özellikler taşımaktadırlar.⁸ Öğrenen ekonomiler doğrudan öğrenmenin meydana gelebilmesi için büyük bütçeler ayıran ekonomilerdir. Bu tür ekonomilerin diğer bir özelliği ise dolaylı öğrenme yönteminden gerektiğinde yararlanabilmek için yeni yöntemler geliştirme çabası da harcamalarıdır.

Öğrenme doğrudan ve dolaylı öğrenme ayrımından farklı olarak, literatürde “yaparak öğrenme”, “kullanarak öğrenme” ve “araştırarak öğrenme” gibi türlere de ayrılmakta ve bu tür ayrımlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.⁹ Bu tür kavramlar öğrenmenin çok çeşitli ve bir o kadar da

⁷ OECD, 2001, s. 6

⁸ Gregersen, B. ve B. Johnson, Learning Economies, Innovation Systems and European Integration, Regional Studies, vol 31 (5), 1997, s. 480.

⁹ Hudson, R., The learning economy, the learning firm and the learning region: A sympathetic critique of the limits to learning, European Urban and Regional Studies, Vol 6(1), 1999, s.60.

yaygın olan bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır. Çoğu zaman kimin, neyi, nasıl, nerede ve ne zaman öğrendiğini tespit etmek de önem arz etmektedir.¹⁰

Her ne şekilde olursa olsun, yapılan tüm öğrenmelerin ortak bir takım özellikleri bulunmaktadır. Buna göre öğrenme süreci,

- Etkileşimlidir,
- Zihinseldir,
- Kümülatiftir,

Etkileşimlidir, çünkü öğrenme süreci tek başınalık yerine yakın yada uzak mesafelerdeki her türlü bilgi kaynağıyla etkileşmeyi ve ondan yararlanmayı gerektirir. Zihinseldir, çünkü öğrenme süreci var olan farklı türden bilgileri farklı kombinasyonlarla bir araya getirebilme ve böylece “yeni şeyler” üretebilme yeteneği gerektirir. Kümülatiftir, çünkü şu an yapılan öğrenme, geçmişte yapılan öğrenmeler sonucu edinilen bilgi birikiminden etkilenmektedir¹¹.

Bir ekonomideki üretim yapısı binalar, ekipmanlar ve bunun gibi somut ve gözle görülebilir asetlerin yanında üretim ve formel eğitim tecrübeleri ile zamanla elde edilen ve biriken somut olmayan ve gözle görülemeyen bilgi asetlerini de kapsamaktadır.¹² Bununda ötesinde, bir ekonomide yer alan farklı endüstriler ve bölgeler farklı öğrenme süreçleri yaşadıkları için farklı bilgi birikimlerine ve farklı yetersizliklere ve eksikliklere sahiptirler. Bu nedenle farklı üretim alanlarında öğrenme fırsatları farklılıklar göstermektedir.

Ekonomilerde süregiden öğrenme süreci, içerisinde kısmi unutmaya sürecini de barındırmaktadır. Unutma sadece sıkıntı veren ve maliyetli bir durum olarak algılanmaktadır. Ancak, kimi zaman unutma öğrenmenin asli ve temel bir gereğidir. Ekonomik kalkınma sürecinde yeni bilgilerin ortaya çıkarılabilmesi zaman zaman eski ve kısıtlayıcı bilgilerin unutulmasını da gerektirmektedir. Ekonomi içerisine yaygın şekilde yerleşmiş çeşitli zihinsel, örgütsel ve aktivitesel rutinler ve alışkanlıklar verimli öğrenme süreçlerini kalıcı bir şekilde bloke edebilmektedir.¹³ Bazı durumlarda, yeni bilginin ortaya çıkmaya başlayabilmesi için bilgi birikiminde “yaratıcı yokediş” yada unutma yaşanması gerekebilmektedir; Böylece kimi departmanların, kurum ve kuruluşların ve firmaların kapatılması ve buralarda çalışan insanların yeni aktivitelere ve mekanlara yönelmesi durumu ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak, iyi bir ekonomik öğrenme süreci aynı zamanda iyi bir yaratıcı unutma sürecini de gerektirmektedir.

¹⁰ OECD, Organisation For Economic Cooperation and Development, The Knowledge-Based Economy, Paris, 1996, s.12.

¹¹ Gregersen, B. ve B. Johnson, 1997, s. 480.

¹² OECD, Organisation For Economic Cooperation and Development, The Knowledge-Based Economy, Paris, 1996, s.14.

¹³ Maskell P. ve G. Törnqvist, Building a Cross-Border Learning Region, Emergence of the North European Öresund Region, Copenhagen Business School Press, 1999, s.49.

3. GÜNÜMÜZ EKONOMİLERİNDE ÖĞRENME

Öğrenmenin temel öznesi bireydir. Ancak, çoğu zaman öğrenme sonucunda elde edilen ekonomik faydaların maksimize edilebilmesi için birey üstü öğrenmelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Birey üstü düzeyde öğrenmeler grup, örgüt, şebeke, endüstri, bölge ve ülke düzeylerinde meydana gelmekte ve motivasyon ve örgütlenme açısından bireylerinkinden farklılıklar içermektedir.

3.1. Öğrenen Ekonomi

Bilgi-temelli ekonomi tabiri dar anlamda günümüzün bilgi yoğun ekonomileri için kullanılmaktadır. Aslında en primitifinden en sofistike olanına kadar tüm ekonomiler öğrenmektedir ve dolayısıyla bir tür bilgi-temelli ekonomidir; Tüm ekonomiler belli ölçüde komplike bilgi yapılarına sahiptirler. Bu bilgiler ekonomik yapı içerisindeki gelenekler, alışkanlıklar, kurumlar, folklor, ürünler, ekipmanlar, yazılı dokümanlar ve insan zihni gibi farklı ortamlarda saklanmaktadır. Tüm bilgi-temelli ekonomiler öğrendikleri bilgileri saklamak için bir yol bulmaktadırlar. Ancak var olan bilgilerin bir kısmı ekonomi içerisinde değişmeden uzun süreler boyunca baskın bir şekilde kalmaya devam edebilmektedir. Bu tür ekonomilerde ekonomik anlamda öğrenme süreçleri ve bilginin yenilenmesi pek mümkün olamamaktadır. Böyle ekonomilerin “öğrenen ekonomi” oldukları söylenemez. Diğer taraftan “öğrenen ekonomi” kavramı bu durumun tam tersine öğrenme ve unutma süreçlerinin yoğun ve bilgi birikimi ve yayılmasının hızlı olarak yaşandığı ekonomileri ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁴

Enformasyon ve iletişim teknolojileri bilginin saklanması, işlenmesi, ve taşınmasına ilişkin maliyetleri büyük oranlarda azaltmış ve böylece bütün dünyada teknolojik, örgütsel, kurumsal ve kamusal politikalar açısından önemli yenilikler meydana gelmiştir. Çağımızda, ekonomik rekabet gücünün belirlenmesinde bilgi ve öğrenme, diğer üretim faktörleri arasında merkezi bir konuma yükselmiştir. Bilgiyi yoğun bir şekilde öğrenerek biriktiren, yenileyen, kullanan ve yenilikler ortaya çıkaran ekonomilere “öğrenen ekonomiler” denilmektedir.¹⁵

3.2. Bölgesel Öğrenme ve Bölgesel Yenilik Sistemi

Öğrenme, farklı alansal düzeylerde olduğu gibi bölgesel düzeyde de ele alınmaktadır. Bölgeler pek çok açıdan diğer bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Bunun nedeni, ekonomik ve sosyal aktivitelerin ve etkileşimin mekansal yakınlık arttıkça artmasıdır. Bu açıdan ele alındığında öğrenme bölgesel bir süreçtir.

¹⁴ Gregersen, B. ve B. Johnson, 1997, s. 481.

¹⁵ Lundvall, B-A, Technology policy in the learning economy, in Innovation Policy in a Global Economy, Ed. D. Archibugi, J. Howells ve J. Michie, Cambridge University Press, 1999, s. 19-34

Porter, rekabet gücünün kazanılması ve sürdürülmesinin çok büyük oranda yerel bir süreç olduğunu ifade ederken¹⁶, diğer taraftan Lundvall, öğrenmenin önemli bir oranda “etkileşim” gerektirdiğini, sosyal bir süreç olduğunu ve bu nedenle mekansal yakınlığın önemini ifade etmektedir. Yani bölgelerdeki farklı sosyal ve ekonomik birikimler bölgelerin rekabet güçlerinin farklılaşmasına neden olmaktadır.¹⁷

Bir bölgede var olan tüm ekonomik ve sosyal ajanlar pek çok ortak paydayı paylaşmakta olup, bölge dışına oranla kendi içlerinde daha çok etkileşmektedirler. Bölge içi etkileşim, merkezde çeşitli sektörlerde yatay ve dikey olarak faaliyet gösteren firmalar olmak üzere, sivil toplum kuruluşları, bankacılık, sağlık, eğitim ve hukuk alanlarında uzmanlaşmış hizmet veren kuruluşlar, üniversiteler ve diğer araştırma kuruluşları, kamusal kurum ve kuruluşlar gibi ekonomik ve sosyal ajanlar arasında sürüp gitmektedir.¹⁸ Şüphesiz ekonomik ve sosyal ajanların çokluğu ve büyüklüğü bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Ayrıca bölgeler kendilerine has tarih, rutin, gelenek, kültür, bilim, sosyal doku, alışkanlık ve ekonomik kaynaklara (doğal yer altı ve üstü kaynakları, sabit sermaye, insan sermayesi v.b) sahiptirler. Bu özellikler bir bölgeden diğerine değişmekte ve bölgeleri birbirinden ayırmaktadır.¹⁹ Bölgede var olan tüm bu asetler bölgenin, ülke ekonomisine ve dünyanın kalan ekonomilerine göre rekabetçi yapısını ortaya koymaktadır. Çünkü bölgesel ekonomik ve sosyal özellikler bölgenin öğrenme ve yenilik kapasitesini belirlemektedir.

Bölgelerin öğrenme kapasitelerini aşağıdaki temel bölgesel unsurların kalitesi belirlemektedir ve bu unsurlar bölgesel yenilik sistemini oluşturmaktadır²⁰:

1. **Bilgi Altyapısı:** Üniversiteler, araştırma kuruluşları, kütüphaneler ve diğer veritabanları vb.
2. **Üretim Altyapısı:** Tamamlayıcı, destekleyici (Finans kuruluşları gibi), rakip firmalar, uzmanlaşmış firmalar, bu firmaların oluşturduğu şebekeler, kümelenmeler.
3. **Kurumsal Altyapı:** a) Kamusal kurum ve kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, eğitim, adalet, güvenlik, fiziki altyapı,

¹⁶ Porter, 1990, s. 19

¹⁷ Lundvall, B-A, Innovation as an interactive process: from user-producer interaction to the national system of innovation, in. Systems of innovation: Growth, competitiveness and employment volume II, ed. C. Edquist ve M. McKelvey, s.34-50.

¹⁸ Cooke, P., M.G. Uranga ve G. Etxebarria, Regional systems of Innovation: an evolutionary perspective, Environment and Planning A, 1998, vol 30, 1563-1584.

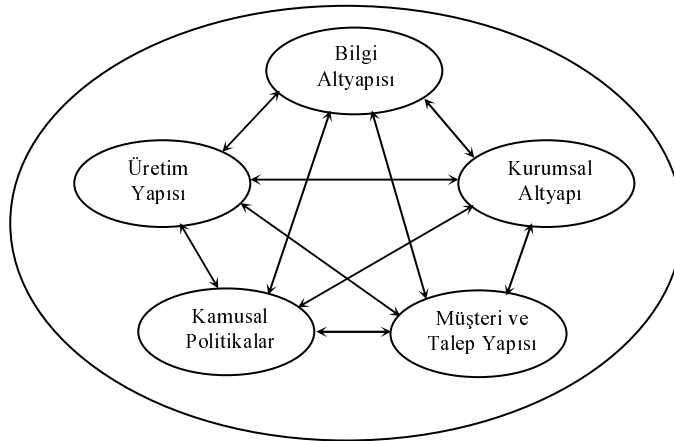
¹⁹ Maskell P. ve G. Törnqvist, 1999, ve Isaksen, A., Building Regional Innovation Systems: Is Endogenous Industrial development possible in the learning economy?, Canadian Journal of Regional Science, Spring, 2001, s.101-120.

²⁰ Gregersen, B. Ve B. Johnson, How do innovations affect economic growth? Some different approaches in economics, In. Systems of Innovation: Growth, Competitiveness and Employment, Vol II, Ed. C. Edquist ve M. McKelvey, 2000., s. 349 ve Andersson M. ve C. Karlsson, Regional Innovation systems in Small & Medium-Sized Regions, A Critical Review and Assessment, 48th Annual North American Meetings of the Regional Science Association International, S. Carolina, 2001. s. 16.

sağlık gibi kamusal hizmetler, b) Bölgenin gelenek, alışkanlık ve rutinlerine ilişkin sosyal yapısı

4. **Kamusal Politikalar:** Ulusal ve bölgesel kalkınma politikaları.
5. **Müşteri ve Talep Yapısı:** Üretimi ve üretimde çeşitliliği besleyecek nitelikte müşteri portföyü.

Bir bölgenin başarılı bir bölgesel öğrenme tecrübesi yaşayabilmesi için sadece firmalar arası şebekeleşme ve benzeri işbirlikleri yetmemektedir. Yukarıda yer alan beş unsurun en iyi şekilde karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmaları, öğrenmeyi kalkınmada anahtar kaynak olarak görmeleri ve firmaları destekleyici çalışmalar yapmaları gerekmektedir. Bu durum bir bölgenin yapabileceği en ideal durum olarak ifade edilmekte olup “bölgesel yenilik sistemi”²¹ olarak tanımlanmaktadır.²² Bölgesel düzeyde bir “öğrenen ekonomi” olan bölgesel yenilik sistemi Şekil 2’de sunulmaktadır.

Şekil 2: Bölgesel Yenilik Sisteminin Unsurları ve Unsurlararası Etkileşim.

Kaynak: Kısmen, B. Gregersen ve B. Johnson, 1997, s.349.

4. BÖLGESEL ÖĞRENME VE KAMUSAL YENİLİK POLİTİKALARI

Ulusal ve bölgesel ekonomik politikalar, bölgesel kalkınmada önemli roller oynamaktadır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, her ne

²¹ Literatürde bazı çalışmalar (örn. Isaksen, A. 2001 ve OECD, 2001) bölgesel yenilik sisteminin ideal halini “öğrenen bölge” olarak adlandırırken, diğer çalışmalarda ise bölgesel yenilik sistemi ideal durum olarak ifade edilmekte ve öğrenen bölge kavramına değinilmemektedir. Çalışmamızda bu ayrım yapılmadan bölgesel yenilik sistemi kavramı kullanılmıştır.

²² Cooke, P. ve diğerleri, 1998, vol 30, 1563-1584.

kadar öğrenme süreci global olarak devam eden bir süreç olsa da, endüstriyel ve ekonomik yapılanmalar belirli siyasi mekansal alanlarda toplulaşmaktadır. Dolayısıyla öğrenmelerin meydana geldiği yerler çoğunlukla ülkeler değil, ülkelerin sınırları içerisinde bulunan bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ülke sınırları içerisinde yer alan bölgelerin de genellikle farklı sosyal ve ekonomik birikimlerinin olması ve kendi kalkınma patikasında devam edebilmesi amacıyla bölgeye spesifik ulusal politikalara gereksinim duyulmaktadır.²³ Dolayısıyla, hükümetlerin uyguladığı genel politikalar içerisinde bölgelere özel politikalar zorunludur.

Temel fonksiyonları belirsizlikleri gidermek, regüle etmek ve teşvikler sağlamak olan hükümetler, bölgesel öğrenme politikaları uygularken yukarıda saydığımız bölgesel öğrenmenin beş temel unsurunu tümüyle kapsayan politikalar üretmelidir. Bölgesel yenilik sistemi politikaları sosyal politikalar da dahil olmak üzere, işgücü piyasası politikası, eğitim politikası, endüstriyel politika, enerji politikası, çevre politikası ve bilim-teknolojik politikası gibi geniş kapsamlı bir çerçeve yaklaşımını gerektirmektedir.²⁴ Ancak, bölgesel politikalarla ilgili olarak şu hedeflerin konulması temel önem taşımaktadır:

1. **Bölgesel bilgi altyapısının tesis edilmesi:** Bölgelerin gelişmesinde eğitimin rolü vazgeçilmezdir. Orta öğretimin yanısıra, firmaları birebir destekleyecek, bilimsel öğrenmeyi teşvik edecek, bölgenin insanına eğitim sunarak kalitesini artıracak ve girişimcilik ruhu aşılacak üniversite, araştırma enstitüleri, veri tabanları, kütüphane ve meslek okullarının bulunması zorunludur. Bölge içerisinde çalışanlara mesleki, teknik, hizmet içi eğitim desteğinin sağlanması ve yeteneklerini geliştirme imkanlarının verilmesi önem taşımaktadır. Bu tür kurumların oluşmasının mümkün olmadığı bölgelerde ise en azından çevrede bulunan bilimsel ortamlarla bağlantıların kurulması hükümetler tarafından sağlanmalıdır.
2. **Üretime katılan firmalar arasında şebekeleşme ve kümelenmelerin teşvik edilmesi:** Etkileşimin özel bir türü firmalar arasında meydana gelmektedir. Bu ilişkiler formel yada informal olmaktadır. Bu tür ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve yaygınlaştırılması, öğrenme ortamının gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır.
3. **Firmalar, üniversite, araştırma kuruluşları ve diğer bilgi üreten kuruluşlar ve hükümet kuruluşları arasında etkileşim ve işbirliğinin sürekli olarak tesis edilmesinin teşvik edilmesi:** Etkileşim, öğrenmenin temel unsurlarındandır. Aynı zamanda öğrenmenin bölgeselleşmesinin de temel nedenidir. Etkileşimin

²³ Doloreux, D. ve R. Shearmur, Learning and Innovations for Regional Policy, An Introduction, Canadian Journal of Regional Science, Spring 2001, s.7.

²⁴ Gregersen, B. ve B. Johnson, Learning Economy, Innovation systems and Development, EEST conference on Strategies and policies for systemic interactions and convergence in Europe – Converge, Aalborg, 30 March 2001, s.16.

yalnızca firmalar arasında kalmayıp bölgedeki tüm unsurlar arasında yapılması öğrenmeyi hızlandırıcı etkiler yapacaktır.

4. **Bölgenin ekonomik açıdan gelişmesi için bölge ekonomisini sürekli olarak gözetleyen ve politikalar öneren bir kurum oluşturulması:** Bölgenin ekonomik ve sosyal yapısının ilk elden ciddi bir şekilde takibi, bölgenin sorunlarının çözümünde çok yararlıdır. Bölgesel kalkınma birimlerinin kurulması yada bölgede yer alan üniversitelerle bölge hakkında ortak projeler yürütülmesi merkezi hükümetlerin uyguladıkları politikaların daha verimli olmasını sağlayacaktır. Ancak bu işin sembolik olmaktan daha öte etkin, uzun soluklu ve ciddi bir şekilde yapılması gerekmektedir. Öteki türlü sadece formalitelerin yerine getirildiği içi boş bir yapılanma olarak kalacaktır. Diğer taraftan yerel yöneticilerin yetki ve sorumluluklarını artırmakta yarar sağlayabilecektir.
5. **Yeterli finansman kaynaklarının sağlanması:** Yeterli parasal kaynakların sağlanmadığı ortamlarda öğrenmenin olmasını beklemek ve teşvik etmek mümkün değildir.

Bu politikalar uygulanırken şu noktaların da dikkate alınması başarı şansını artıracaktır:

1. Her bölgenin kendine özgü sosyal ve ekonomik yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle politikalar uygulanırken, bölgenin özellikleri incelenmeli ve bölgenin birikim ve kaynaklarını dikkate alan ve fakat öğrenmeyi ve unutmayı da teşvik eden politikalar uygulanmalıdır.²⁵
2. Öğrenmenin, üretimin ve ekonomik büyümenin merkezinde firmalar olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla politikalar, var olan sektörel firmaları geliştirmek, bu firmalardan yeni firmalar doğmasını sağlamak, firmaların gerek firma içi ve gerek firma ve bölge dışı kaynaklardan öğrenmelerini teşvik etmek ve girişimcilik ruhunu canlandırmaya yönelik olmalıdır.
3. Bölgede var olan sektörlerin yanı sıra bölgenin durumunu iyileştirici (aşırı uzmanlaşma ve sektörel kısırlıklardan -lock-in- kurtaran) ve bölgenin yapısına uygun olabilecek sektörlerin bölgeye getirilmesi önem taşımaktadır.²⁶ Bölgenin yapısının çok fazla kaldıramadığı sektörler ve ortamlar (çeşitli ülkelerde bazı uygun olmayan bölgelere teknopark v.b. birimlerin kurulması gibi) çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmış ve içleri doldurulamamıştır.²⁷
4. Öğrenme, bilgi birikimi ve yeniliklerinin, tüm dünyada artan oranda rekabet gücünü edinebilmenin önemli unsurlarından olduğunu kabul ediyor isek, kalkınma politikalarının da buna uygun olarak sadece üretim maliyetlerinin düşürülmesine yönelik olmaması ve aynı

²⁵ Isaksen, A., 2001, s. 110.

²⁶ Isaksen, A., 2001, s. 108.

²⁷ Lorenzen, M., Localized Learning and Policy: Academic Advice on Enhancing Regional Competitiveness through Learning, European Planning Studies, Vol 9 (2), 2001, s. 168.

zamanda üretimde kalite, yenilik ve farklılığa dayalı bir rekabet gücü perspektifinin hedeflenmesinin gerekliliği görülmelidir.²⁸

5. Öğrenme ve unutmaya sadece bölgesel aktörler tarafından değil, aynı zamanda bölge ile ilgili politikalar üreten merkezi hükümet yetkilileri tarafından da uygulanan bir süreç olmalıdır.²⁹

5. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI: ÖĞRENME, BİLGİ BİRİKİMİ VE YENİLİK AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Hem ulusal ve hem de bölgesel düzeyde sanayi ile ilişkili hedeflerin, araçların ve tahsislerin planlaması genel anlamda Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılmaktadır. Bu plan hedefleri ve tahsisleri doğrultusunda bölgesel politikaların uygulanması çoğu ulusal düzeyde örgütlü pek çok kurum ve kuruluşun sunduğu hizmetlerle ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları, KOSGEB, TÜBİTAK, Üniversiteler, Mesleki birlikler, kamu bankaları gibi pek çok kurum ve kuruluşun sunduğu hizmetler bulunmaktadır.³⁰

Bölgesel planlama ve politikaların oluşturulmasına yönelik olarak DPT tarafından hazırlanan “Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”³¹ ve “Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak)”³² metinleri, Türkiye'nin bölgesel politikalar oluşturma ilkeleri ve yöntemleri açısından güncel ve temel metinler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin bölgesel politikalar üretmede önemli düzeyde bilgi ve tecrübe birikimine sahip olduğunu ve fakat uygulamada yaşanan en büyük sorunun finansman darlığından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu metinlerin muhtelif yerlerinde bilgi, öğrenme ve yeniliklerin bölgesel ve ulusal kalkınma açısından önemi vurgulanmakta ve “Birey/firma/ulusların rekabet güçlerini arttırabilmeleri için sürekli öğrenen bir yapıya sahip olmaları gerektiği”³³ ifade edilmektedir.

Ancak gerek bu metinlerde ve gerekse uygulamada, Türkiye'deki kamusal politikalar açısından bölgesel öğrenme, bilgi birikimi ve yenilik ile ilgili olarak göze çarpan ve üzerinde düşünülmesi gereken noktalar şu şekilde sıralanabilir:

- Bölgesel politikalar üretirken tüm gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, öğrenme, bilgi ve yenilik bakış açılarının öne çıkarılması.

²⁸ Lorenzen, M., 2001, s. 168.

²⁹ Lorenzen, M., 2001, s. 170.

³⁰ Bu kurumlara ilişkin kapsamlı bir liste için bkz. DPT, Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, Temmuz 2003, s. 8-14.

³¹ DPT, VIII. BYKP, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, Nisan 2000.

³² DPT, 2003.

³³ DPT, 2000, s.17.

- Türkiye’de belli bir süreden bu yada bölgesel düzeyde temel ekonomik göstergelere ilişkin veriler toplanmaktadır. Ayrıca bunlara ek olarak, bölgesel yenilik anketleri yapılması ve bölgelerin sanayi göstergeleri geliştirilerek “**temel bölgesel teknoloji, yenilik ve öğrenme göstergeleri**”nin (bu veriler bölgesel ar-ge harcamaları, insan kaynakları, okullaşma, patent ve faydalı model, girişimcilik, bölgenin kurumsal yapısı, v.b.) oluşturulması³⁴; Daha sonra bu veriler ışığında bölgelerin yapılarının analiz edilmesi.
- Bölgesel kalkınma çalışmalarında merkezi kuruluşların önemli bir ağırlığı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kuruluşların etkinliğinin artırılması ve bölgesel düzeyde etkileşimli olarak çalışmalarının sağlanması. Bölgelerde bölgelerin durumlarını sürekli olarak gözetleyen ve analiz eden (gerek üniversite bünyelerinde ve gerekse bağımsız olarak çalışan) idari yapıların oluşturulması ve bu yapıların merkezi idare ile koordinasyonunun sağlanması.
- Bölgesel eğitim politikalarında sıçrama yapılması: Finansman yetersizliği gerekçe olarak ileri sürülerek eğitim harcamalarının kısıtlanmasının, Türkiye’nin gelecekteki kalkınma hızını olumsuz yönde etkileyeceğinin bilinmesi ve herşeyden kısılsa dahi eğitime ayrılan kaynaktan kesintiye gidilmemesi. Sadece, geri kalmış bölgelere yönelik değil, gelişmiş yada gelişmekte olan bölgelerin eğitim ihtiyaçları da ihmal edilmemelidir.

SONUÇ

Günümüz dünyasında ekonomilerin rekabetçi kalabilmelerinin yolu sürekli olarak öğrenme, bilgiyi biriktirme ve yenilikler üretme çabalarına bağlıdır. Gelişmiş yada geri kalmış tüm ekonomiler bir açıdan bakıldığında bilgiye dayalı toplumlardır. Ancak günümüzde bilgi sahibi olmak kadar öğrenme ve unutma mekanizmaları ile var olan bilgileri sürekli olarak güncellemek de önem kazanmıştır. Öğrenme, etkileşim ve birikim gerektirmektedir. Bu iki unsurun meydana gelmesini sağlayan ortamlar ortak paylaşılan mekanlardır. Globalleşme bölgelerin önemini artırmıştır; global dünyada bilgi, bölgeler içerisinde birikmektedir. Her bölgenin öğrenme potansiyeli, bilgi birikimi ve yenilik yapabilme becerisi farklıdır ve bu özelliği bölgenin rekabet gücünü ortaya çıkarır. Bölgesel öğrenmeler sistemik bir yapı arzutmekte olup, bölgenin sahip olduğu sosyal, kamusal ve ekonomik asetlere göre farklılıklar göstermektedir. Modern toplumun kamusal politikaları, öğrenme, bilgi ve yenilik kavramlarını hesaba katmalıdır. Türkiye, gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi, bölgesel ekonomik politikalar konusunda öğrenme, bilgi birikimi ve yenilik perspektifini gözetmeyi ihmal etmemelidir.

---

³⁴ OECD, 1996, s.29.

KAYNAKÇA

1. Andersson M. ve C. Karlsson, Regional Innovation systems in Small & Medium-Sized Regions, A Critical Review and Assessment, 48th Annual North American Meetings of the Regional Science Association International, S. Carolina, 2001.
2. Asheim, B. ve A. Isaksen, Location, Agglomeration and Innovation: Towards Regional Innovation Systems in Norway?, European Planning Studies, vol.5 (3) 1997.
3. Cooke, P., M.G. Uranga ve G. Etxebarria, Regional systems of Innovation: an evolutionary perspective, Environment and Planning A, 1998, vol 30, 1563-1584.
4. Doloreux, D. ve R. Shearmur, Learning and Innovations for Regional Policy, An Introduction, Canadian Journal of Regional Science, Spring 2001, s.5-12.
5. DPT, Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, Temmuz 2003.
6. DPT, VIII. BYKP, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, Nisan 2000.
7. Gregersen, B. ve B. Johnson, Learning Economies, Innovation Systems and European Integration, Regional Studies, vol 31 (5), 1997, s. 479-490.
8. Gregersen, B. ve B. Johnson, How do innovations affect economic growth? Some different approaches in economics, In. Systems of Innovation: Growth, Competitiveness and Employment, Vol II, Ed. C. Edquist ve M. McKelvey, 2000, s. 327-353
9. Gregersen, B. ve B. Johnson, Learning Economy, Innovation systems and Development, EEST conference on Strategies and policies for systemic interactions and convergence in Europe – Converge, Aalborg, 30 March 2001.
10. Hudson, R., The learning economy, the learning firm and the learning region: A sympathetic critique of the limits to learning, European Urban and Regional Studies, Vol 6(1), 1999.
11. Isaksen, A., Building Regional Innovation Systems: Is Endogenous Industrial development possible in the learning economy?, Canadian Journal of Regional Science, Spring, 2001, s.101-120.
12. Lorenzen, M., Localized Learning and Policy: Academic Advice on Enhancing Regional Competitiveness through Learning, European Planning Studies, Vol 9 (2), 2001, s.163-185.

13. Lundvall, B-A, Technology policy in the learning economy, in Innovation Policy in a Global Economy, Ed. D. Archibugi, J. Howells ve J. Michie, Cambridge University Press, 1999, s. 19-34.
14. Lundvall, B-A, Innovation as an interactive process: from user-producer interaction to the national system of innovation, in. Systems of innovation: Growth, competitiveness and employment volume II, ed. C. Edquist ve M. McKelvey, s.34-50.
15. Maskell P. ve G. Törnqvist, Building a Cross-Border Learning Region, Emergence of the North European Øresund Region, Copenhagen Business School Press, 1999.
16. OECD, Organisation For Economic Cooperation and Development, Cities and Regions in the New Learning Economy, 2001.
17. OECD, Organisation For Economic Cooperation and Development, The Knowledge-Based Economy, Paris, 1996.
18. Porter, M.E., Competitive Advantage of The Nations, Free Press, New York, 1990.